

A-7775
Läte Aleks.

Kunstlaulust

ja

Solfeggio

Tartu 1923

Pidulaulud. Igal koori- ja pidujuhil on teada, missugust raskust hea kava kokku seadmine valmistab. Võeraid vasta võttes ei hakka osav perenaene iialgi oma kõige maitsevama roaga peale, nii ei pea ka koorijuht oma kõige parema numbriga kohe alguses esinema. Ettekanded peavad nõnda ükstõisele järgnema, et nemad algust lõpuni huvitada võiksid. Laulude valiku juures tuleb tähele panna: laulusisu, muusika väärtus ja pikkus. Liiga lühikene muusika-pala, olgu laul ehk mäng ei jaksa meeolelu luua. Eesolev kava on nõnda kokku seatud, et tema alatasa huvitama peaks. Kuid peatingimine on see, et ta pidukohaselt ettevalmistatud oleks. Halva ettekandega ei tohi iialgi esineda. On pidu puhtmuusikaline, siis tuleb kava instrumental-muusikaga, kui mitte, siis tõiste ettekannetega täiendada. Kui aga osa eesolevast kavast võetakse, siis nõnda: isamaaline laul, tõsise sisuga ehk looduslaulud, nalja laul ja lõpuks jällegi isamaasisuline laul. On ettekanne hea, on mõju kindel.

Metronom, takti-aja-mõõtja on pyramidisarnane mehaaniline riist, millel kellakäik ühes numbrilauaga on № 44—208. Sinna on tähendatud largo 60 ümbrusse, siis andante, moderato, allegro 120—160 n. n. e. Et muusika tüki õiget kiirust kätte saada on ta väga tarvilik, tema on olemas aga väga väheedel. Katsun tema aseme täitmiseks üht tõist teed leida. Metronom on nõnda tehtud, et kui tema tikats 60 peale seatud, see käigis kella sekundilöögiga ühe pikune on. Kirjutakse $M \text{ } \downarrow = 60$. Metronom käib siis selles kiiruses, et 60 neljandiknooti minutis ehk $15 \frac{3}{4}$ takti ära laulda saab. Selles kiiruses on „Sügise laul“. On aga $M \text{ } \downarrow = 80, 92, 100$, siis laseb end ka see leida. 80 veerand noodist saab 20 takti. Nüüd võetakse taskukell ja hakatakse takti lööma; tuleb nõnda välja, et 15 sekundi sees 5 takti ära lüüa saab, siis on tüki kiirus käes. 100 juures tuleb umbes 6 takti lüüa, n. n. e.

Midas tuleb võistlus-laulmises tähele panna?

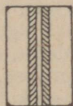
- 1) healte tasakaal. Kas ei ole üksikud healed liiga valjud ja tõised nõrgad. Välimised healed peavad vähe jõulisemad olema, aga mitte seesmised.
- 2) Puhtus kokkukõlas peab kui kuld olema? On vanumisi, missuguses heales? Harilikult tükivad võletama sopranid ja tenorid s. o. intonationis.
- 3) Healte ilu ja kõlavus. Missugused on paenduvad ja kandvad, missugused mitte?
- 4) Kas on heale seadmisega tegemist tehtud? Missuguste healte juures paistab see välja. Kas on resonanzi?
- 5) Kuidas on hingamine?
- 6) Kas on kooslaul rütmiliselt viimse võimaluseni täpisele?
- 7) Kuidas on dünaamilised kohad? *ff* jõuline küllalt ja *pp* puhas ja õrn? Kas ei ole esimene karjumise moodi ja tõine healeta sosin?
- 8) Kuidas on väljendus, kas ta avaldab peent kunstitudelist maitset?
- 9) Kuidas on sõnade ütlemine?
- 10) Kuidas on juhatamine?

TARTU ÜLIKOOLI

RAAMATU KOBU

Läte Aleks.

Kunstlaulust ja Solfeggio

Tartus 1923 a.

Trükitud K. Mattieseni juures, Tartus.

Kunstlaulust.

Muusika tähtsus. Teadus harib mõistust, plastilised kunstid ilutunnet, muusika südant. Vähesed haridusega inimesed kui ka rahvad on teaduses ja kunstis vähe nõudlikud. Hariduse laiennemisele tõusevad ka kunsti nõuded. Esimene on meil edenenud, viimane vähe. Eeltingimised olid halvad. Nüüd, kus meil oma riik, milles ka kunsti vääriliselt hinnatakse, peab omapärase kunsti-ala harimisele asutama. Teadus, kui sügav ja tõsine, on raske; kunst, kui tõsine ja omapärane, nõuab ka suurt hoolt. Kes seda kätte tahab saada, sellel peavad selged sihid olema. Tahab meie rahvas muusikas süveneda, siis peab temal teada olema, missugused teed sinna viivad, tahab meie rahvas muusikas ka miskisugust tähtsust omandada, siis peab selle töö tegemine varakult, ja juba rahvakoolis algama. Et tööd kergendada, tulen siin esimese kavaga, mida raamatukese tõine osa — Kunstlaulust ja Solfeggio — ettevalmistab.

Kevadised Noortepidud näitavad kui mitmet moodi laulmist koolis õpetatakse. On koorisi, kes juba kaunisti laulvad, suur osa veel mitte. Silmapaistev on, kus koorijuht kunstlauluga tegemist on teinud, kus mitte. Laulsid koorid isegi eriharidusega, tõisel alal juba nimedega juhtide all nii karmilt ja üksluiselt, kui mõni metsatagune koor, ja laulsid koorid, isegi mudilased, kelle juht neid kunstlaulu algnõuetega oli tutvustanud — ja see laul oli mahe, meeldiv. Igast lauljast koorist võib silmapilgul ütelda, kas lauljaid healeseadmisega tutvustatud on ehk mitte. Nii suur vahe on vähegi haritud ja harimata koori vahel. Lauljad ei tarvitse kaugeltki kunstnikud olla ja ei saagi, siin võib hoole ja hea tahtmise juures juba vähesega midagi ära teha.

Et ruum kitsas, pean suurt osa küsimusi väga lühidelt puudutama. Kes arusaamisega jälgib, saab mõndagi tarvilikku leidma. Üht aga pean igaühe käest nõudma, olgu õpetaja ehk õppija: Kindlat tahtejõudu ja püsivat tööd. Muidu on kõik töö asjata.

Laul on helikunsti raskem osa, sest laulja peab mänguriista ise omale valmistama. Nii hea kui materjal: kops, õniseruumi, kõri- ja suuehitus, ja kui suure muusikalise ande ja energiaga tema tarvitaja, kui hea õpetaja ja õppeabinõud, nii hea saab tagajärg olema.

Hingamine. Laulmise juures on tähtsamaks teguriks hingamine. Varjust tuntakse valgust. Vaatame enne, missugune hingamine mitte ei tohi olla, siis, missugune tema olema peab. Ei tohi hingata: 1) suu läbi, 2) liiga kergelt, pealiskaudselt, 3) mitte kuuldavalt. Missugune õige hingamine on, seda vaatame üksikute hingamise viiside juures.

On peasjalikult 3 hingamise viisi olemas. 1) Õlg-ülemisrinna, 2) kül- ja 3) kõhukelme hingamine.

1) Õlg-ülemisrinna hingamine — Schuleratmen — on raske õppida, vähe tuult, vähe poolehoidu. 2) Külghingamisel — Flankenatmung — on tugevad poolehoidjad: prof. Iffert-Dresden ja Anna Lankow-New-York. Selle hingamise viisi juures laieneb kops külgede poole, selle järele kui keha nabakohal sisse on tõmmatud.

3) Kõhukelme hingamine — Zwergfell-Diaphragmaatmung — on siiski kõige laiemalt tarvitusel — sissehingates laieneb kõht rinnalaastu all ette poole ja läheb välja hingates endisse seisukorda tagasi. Tuul võiks siiski intensiivsem olla. Hea raamatu hingamise üle on kirjutanud Leo Kopfler-Amerika „Die Kunst des Atmens“. Tema soovitab kopsu kõigis omis osades ühisele tegevusele seada, üldhingamist. Seletus siin kohal võimata.

Lühikese selge seletuse annab Iffert vana Itaalia koolist: „Rind ette, kõht sisse!“ Nii kerge kui hingamist seletada on, niisama raske on tema täita, nõnda et paljud õpetajad ütlevad küll, kuidas teha tuleb, jätavad aga õpilase hooleks seda teha ehk mitte teha. Viga seisab siin systemi puudulikkuses. Hingamist peab eraldi õpetatama ja siis lauluga koos, kes teisiti teeb, ei saa sihile.

Kõht sisse, rind ette!

Püsti seistes: Naba kohal tõmba keha sisse, kinnita kõhu kelme, rõhu õlad taha poole ja hinga siis aega mööda ja sügavasti sisse 1—4 lugesdes. Nelja järel peata silmapilk ja hinga nõnda sama 4 lugesdes välja, keha tõmbub aega mööda sisse. Sissehingates peab selle peale vaatama, et kõht punni ei lähe. Sisse- kui väljahingates peab teda kummagile poole tagasi hoitama. Seda pane tähele. Kui hingamise viis vähe käes on, siis tuleb teda sihikindlalt harjutada. Esiteks iga 2 tunni järel 10 korda — pärastpoole 3 korda päevas. Tahad laulule ja tervisele kasu tuua, siis tee seda. Ühtlasi õpid kombineeritud hingamise viisi tundma. Kui hingamine harjumuseks on saanud, siis hinga selle järele esiteks solfeggio juures, pärast ka laulude juures. Et laulude juures sagedi õige kiiresti hingata tuleb, on tarvilik eesharjutusi teha. Takti lüües hinga 1 peal sisse, peata silmapilk hinge kinni, hoia huuled lahti, pigista hambad kinni ja lase õhku sosinal hammaste vahelt välja, seal juures 2×4 lugesdes — pärast poole rohkem. Kui sosina juures tõukeid ette tuleb, ei ole hingamine ühtlane. Kontroll tarvilik.

Heale sünd. Ollakse üldse arvamisel, et heal, healepaelte võbisemise läbi sünnib. See pole otse nõnda. Healepaelad on kõrisõlme küljes kinni ja ei saa seda moodi kui viiulikeeled väriseda. Ka on nemad märjad, ja märg keel ei anna healt. Inimese heal sünnib samal alusel kui oreli oma. Õhk, mis lõõtsa abil kanalisse surutud, saab vile jalast — konusest ja pilust läbi minnes, ülemise labiumi serval murtud. See osa õhku, mis vile kehasse peaseb, paneb seesoleva õhu lainetama. Selle järele kui suur pilu, labiumid ja korpus, on heli kõrgus, suurus ja kõla.

Heale sünnitamise juures on tegevad: kops-kahekülgne, kõrisõlm, kahepaari healepaelttega ja õõnesruumid, üleval- ja allpool kõrisõlme. Õhk, mida sisse hingatakse, peaseb vabalt läbi suu, kurgu, kõrisõlme ja hingelõõri kopsusse. Peab seesama tuul healt sünnitama, siis ei pease ta tulnud teed mööda sama vabalt enam tagasi. Kõris sünnib healepaelte pingutusel pilu, millest õhk läbi tungides laenelama lööb ja heale sünnitab. Mida kõrgem ja kõvem heal olema peab, seda rohkem pinevil on heale paelad. Rinnakoobas, kurk ja suu õõnesruumid annavad neid laeneid õhule sellel

möödul ja suuruses edasi, missugused nemad ise on. Et selle läbi healepaelad ühes värisevad, on enesest mõistev. Värv ja äraldust annab suu hoid ja nina.

Heale kõrgus ja registrid. Kõik lauluhealed langevad kahte osasse: mees ja naishealed. Esimesed sügavamad, tõised kõrgemad. Vahe üks oktav. Kõrguse järele jagunevad mõlemad 3 liiki. Naishealed soprani, alti ja mezzosopranisse; meeshealed tenori, bassi ja baritonisse. Soprani umbkaudne ulatus on $\bar{c}-\bar{h}-\bar{a}-\bar{h}-\bar{c}$ ni; mezzosopran $a-\bar{f}is, g, a$; alt väiksest $f-\bar{e}-\bar{f}$ ni; tenor v. $c, h-\bar{a}, \bar{h}, \bar{c}$ ni; bariton s. $a-\bar{f}-\bar{f}is-g$ ni; bass s. $e-\bar{e}, \bar{f}$ ni. Piirid pole kindlad, äranis soprani ja bassi.

Üksikuid heali jaotatakse veel oma iseloomu järele: soprani, dramatiliseks, lyriliseks ja coloratur sopraniks. Esimene on jõu- ja temperamentline, tõine mahe ja ümmargune, kolmas hele ja väle legatos kui ka staccatos. Trilleri väljendamine ei tohi temale vaeva sünnitada. Tenorit jagatakse harilikult kaheks, — dramatiliseks ja lyriliseks. Bass kõrgeks ja madalaks — Basso profundo.

Registrid. Kõla järele jagatakse heal: rinna-, kesk- ja peahealeks — keskhealt nimetakse ka falsetiks ehk vale rinnahealeks, peahealt meesterahva juures fisteliks, tarv. ka falsett. Heale sügavat osa nimetakse selle rinna healeks, et tema sünnitamise juures heale-paelad täiel möödul kaastegevad on ja terve rinna õõnesruum ühes resonerib. Keskheale juures olla healepaelad vähem tegevad ja rind resonerida aiult ülemises osas. Peaheale juures võib esineda ainult healepaela ääred ja resonerida need õõnesruumid mis peaja pealpool kõrisõlme olemas. Neid heale isekõlaga kohti nimetakse ka registriks. Kuid see nimetus on lauluõpetlaste hulgas tüli küsimuseks. Ühed rajavad end subjektivse tundmuse peale ja tunnistavad, tõised laryngoskopiliste vaatluste peale ja ei tunnista registrid mitte, (Ifferti järele). Et heal oma ulatuses mitmekõlaline on, siis on üks puha, kas neid osasid registriks nimetakse ehk mitte, olemas need siiski on. Kolme registri jaotus käib naishealte kohta. Meeshealte juures oli siiaamaani ainult rinna ja peahealesse jaotus tarvitusel. Prof. Iffert ütleb registritest kõneldes ülemisest järgmiselt: „Kui naishealte jaotust kui üldmaksvaks ja selgeks võib nimetada, ei või meeshealte kohta seda mitte ütelda. Siin valitseb veel täieline segadus. Kui meie meesheali alt üles poole terava vaatluse alla võtame, siis paneme e, f, fis juures muutust tähele, millest siiaamaani vaikides mööda on mindud. Allpool nimetud piiri resonerivad mees- kui ka naishealed täies rinnaulatuses ja meie nimetame teda rinnahealeks. Laudakse alt üles poole minnes edasi, ilma et nimetud murru kohta tähele pannakse, siis võib heal karedaks ja vankuvaks muutuda. e, f, fis 'ist peale resonerib ka peaheal ühes ja tehakse sellele takistus, siis rikutakse heale ühtlus.“

Järgmine murru koht oleks meestel naeste oma läheduses $b-\bar{e}$ juures. Ka Anna Lankov leiab mees- ja naishealte murru

kohtadel ühtlust — teadagi ühe oktavi ulatuse vahega. — Kuid kunas naiste raskem ülemineku koht heale alumises osas \bar{d} ja \bar{e} ümbruses, on ta meeste juures heale ülemises osas, nõnda ka $\bar{c}-\bar{d}$ \bar{e} ümbruses.

Ilfferti järele on naishealte rinna ja keskheale piir \bar{d} \bar{es} , \bar{e} juures — kesk ja peaheale oma umbes \bar{e} ja \bar{f} kohal. Lankow seab alumist $\bar{c}-\bar{f}$ -ni ja ka üleval $\bar{c}-\bar{f}$ -ni — analogsilt ka meeshealed.

Mispärast on registri vahesid tarvis teada? Kunstlaulu õpetaja suuremaks ja raskemaks ülesandeks on: healt alumisest ülemise healeni ühtlaseks luua. Nüüd peab tema teadma, kus millegi heale ülemineku, murru koht on. Sest nii pea, kui rinna heal ära lõpeb, tuleb kesk heal ja sellel on oma kõla ja pea healel jällegi oma kõla. Nüüd peab lauluõpetajal abinõusid käe pärast olema, kuidas ühtlustada. Ja töö on sagedasti õige keeruline. Iseäranis veel siis, kui heale alumiste registritega liiga kaugele tõistesse on tungitud. Õige raske on seda viga alti healte juures parandada, kui nemad rinna heale liiga kõrgele on pressinud.

Üks heale ühtlustamise viis seisab selles: katsutakse heale vahekohti kätte saada, siis lauldakse viimsed noodid eespool vahekohta õrnemalt ja kui teine register käes, siis kõvemini. Kuid see liitumise tee on pikaldane. Kasulik heale ühtlustus abinõu oleks järgmine: heale kõva kohti tuleb piano laulda ja nõrku staccato ehk glottissuluga. Käigid olgu puhtad — ninaresonanz — lame keel.

Suurt tähepanu heale ühtlustamises äratav amerikkalase Anna Lankovi õppeviis. Ta põhjeneb sellepeal, et üht ja sama nooti ka teises registris lauldakse. Võtame mõned ütelled tema laulu koolist: Die Wissenschaft des Kunstgesanges*). Registritest kõneldes ütleb autor: „Nõnda kui viiuli mängija \bar{e} heli $g a \bar{d}$ ja e keelel mängida ja iga keele iseloomu järele tarvitada võib, nii võin mina ja minu õpilased, võtame kas c kolmes kõlavärvis ehk registris: rinna-, kesk- ja peaheales laulda. Keskregistris on meil ühe heale värvi asemel neid kaks: kesk- ja peaheal ja võime peaaegu matemaatilist crescendo ja decrescendo sünnitada. Peahealega algades kesk healele ülemisesse ja sealt tagasi peahealde. Hästi kultiveritud peaheal võimaldab meile kõige kõrgemaid noote kätte saada ja avaldab imetaolikku ühtlust ja heale kõla.“ Selle juures nimetab, et tema õpilastest 5 ülemise $\bar{d}-\bar{g}$ -ni laulda võivad**).

*) Ilmunud Leipzigi Breitkopf ja Härteli juures. Kui kool veel saadav, võin kõikidele soovitada.

**) Ütelus pole liialdud. Olen Lankowi õpilastest Webstfer-Powell'i isegi Tartus kuulnud. Lauljal on imetaoline värvirikas hääl. Väledad legato ja staccato käigud ei tee ühtegi vaeva. Triller on nii ilus, kui ta üldse olla võib. Ja kõrgus: selle ulatuse ja iluga healt kuulsin esimest korda. Ülemine \bar{es} ja \bar{f} oli puhas kui kuld, aga nõnda kõrge et ta vilesarnaselt kõlas.

Tõine tähtis heale ühtlustuse abinõu on Anna Lankowil ülevalt poolt alla poole laulmine. Sellest ütleb tema: „Veel üks tähtis asi on minul nimetada: et mina heali ülevalt alla poole laulda lastes harin — endise kombe vasta, kus ikka alt poolt ülesse poole lauldakse. Mispärast? Alt üles poole lauldes kulub rohkem jõudu ja healed väsivad, ülevalt alla poole mitte!“ Seda pahet võime ka oma nooremate lauljate juures tähele panna. Registrisi tähelepanemata lauldakse aga jõuga üles poole — ja tagajärg on: üleval jaa — üks jõuline heal — aga tema üle ei saa valitseda. Ei ole peent paisu, ei mõõna. Healt lõpetakse harilikult prahvatusega. Ka jäävad alumised healed kehvaks. — Et heale ühtlustuse küsimus liiga tähtis on, siis peatan veel vähe tema juures ja toon ka tõiste nõuandeid.

„Richard Dannenberg, Katechismus der Gesangkunst'i“ järele otsustades Hamburg'is elav lauluõpetaja kirjutab: „Et harimata healed ülespoole minnes sagedi liiga valjusti laulda võivad, aga allpool nende heal vaevaline on, siis peab ülemisi heali nii kaua tasa lauldama kui alumised registrid jõulisemaks muutuvad.“ Ka Dannenbergil on ülevest alla poole laulmise viis ühtluse abinõuna tuttav — kuid ta ei tarvita teda selle intensiivsusega kui Lankow.

„Õige kasutoov harjutus on ülemisest registrist alumisse laulda, nõnda et healed mis rinna registris laulda tulevad, juba kesk- ehk peahealega võetud saavad“.

Suuhoid. Suurt tähtsust omab laulmise juures suuhoid. Temast olenevad õhnesruumid, sellega ühtlasi heale kõla ja värv. Üldne eeskiri suuhoidmise kohta on: hoia suu nõnda, kui väikese naeratuse juures.

Dannenberg ütleb sellest: „On olemas kaks suu ehk huulte hoidu: lapergune ja ümmargune. Lapergust tarvitakse rohkem.

Laperguseks saab suu sellel kombel, et huule nurgad silmhammaste juures kergesti kokku tõmbuvad; kui maheda naeratuse korral. Ümarguseks selle läbi, et huuled kesksuu kohal üksteisele lähenevad, nõnda et alumistest hammastest väike riba näha on.

Suuhoiu läbi sünnivad kõlalised vahed. Lapergune suuhoid võimaldab heleda vocalide väljendamise, ümmargune tumeda. — Mõlemaid healdamise viise võib kasuga tarvitada“. Igaüks katsugu eespoolseid suuhoidide hoolega järele. Liiga lapergune hoid sünnitab teravad healikud, niisama liiga suur ja ümmargune, pingutab üleliigselt heale sünnitajaid.

Larynx — kõrisõlme hoid. Anna Lankow: „Siin tahtin mina nõnda kui Manoel Garcia*) ette kirjutab: Sügav kõrisõlme hoid, avar lõug, mis kõrisõlme sügaval hoiab ja seesmine suuhoid nõnda kui haigutamise juures, mis nibu tõstab ja kurgu tõesti avab. Avaral, sügaval kõrisõlmehoiul on kaks head külge: ta võimaldab kergelt intervallide liitumist ja annab elegantse legato ja suure rahu koloraturides ja tõiseks laiendab heale ulatust kõrgemate ja

*) Suurim lauluõpetaja sünd. Madridis 1805.

kõige kõrgemate nootideni, võimaldab sellega heale ulatuse 4-dasse registrisse.*

Keelehoid. Tähtis ülesanne on laulmise juures keelel: Keel peab rahulik, vagune, nii elus kui ka laulmise juures olema. Ei ole ta seda mitte, siis on ta pahanduseks: tema süü on see, et heal kurku ja ninna läheb. Keel peab lamedasti seisma. Keele ots tuleb alumiste hammaste läheduses pidada ja hoolega selle järele vaadata, et tema pära üles ei tõuse. On juhused olemas, kus keelt muidu ei saa lamedaks kui et teda lusikupäraga maha surutakse. Sagedasti ei tule seda vägivalda mitte tarvitada, kuid juhtub siiski. Vägivaldne keelehoid mõjub suu hoiu peal. Et laulmine selle all ei kannataks, peab keele hoidu eraldi harjutama. Lauljal peab suu kontrollimise jaoks peegel alati käe pärast olema. Näha saab siis heasti, kui seljaga vasta valgust seistakse.

Kehahoid. Laulda tuleb seistes, nõnda et ühe jala peale toetatakse ja teine ettepoole hoitakse. Pea tuleb paenduvalt, mitte püsti, aga ka mitte liiga ette hoida. Koolita lauljatel on viisiks kõrgemate nootide juures pead ette poole välja sirutada. Selle läbi saab kõrisõlm ülespoole venitud ja kõrgete nootide kätte saamine aina raskendatud. Küll võib pead kõrgete nootide juures vähe kukla poole hoida.

Resumé. Igas ettevõttes on esimeseks tingimuseks jõud. Kui laulja aina healt seab ja hingamist arvesse ei võta, siis on see töö sama kui aluseta maja ehitamine. Tööd võib ju teha, aga suurt välja ei tule. Kops ei sünnita üksi healt, vaid tema resonerib ka ise. Sellepärast on tähtis, et ta jõuline ja heale edasikandev oleks. Selleks väga tarvilik keha karastamine gymnastika teel. Eraldi kopsudele. Hea on jalutus käikidel pigistatud huulte läbi hingamine, lugemise järele 4, 6, 8 sisse hingates, samapalju väljahingates. Esiti vähema, hiljemalt kaunis tugeva pressiga. Kes seda alatasa teeb, loob laulu ja tervise jaoks jõuallika*). Et laulmise juures sagedi õige rutulist tuult tarvis on, siis võib pilusuu ja nina läbi korruga hingata. Selle peale peab aga hoolega vaadatama, et ei sisse ega välja hingates kõhunahk liiga kergesti järele ei annaks. Muidu ei kõvene diaphragma. Heale sünnitamise juures on väga tähtis, kuidas ja kui palju tuult peale lastakse. Caruso oli uuema aja tähtsam laulja. Kõik kes teda kuulsid, tahtsid seda saladust kätte saada, mil teel tema nõiduva heale omandanud. Enne ilma sõda kirjutas lauluõpetaja Schwarz-Berlin pikalt ja laialt selle üle, kuidas Caruso ilusa heale saanud. Tema jõudis otsusele, et aina väga suure hingamise oekonomie läbi. Et seda kätte saada, tuleb kops ja healepilu tegevus suurima tähele panu alla võtta. Kopsu tarvitamise kohta olen, ruumi puuduse pärast õige lühikesed näpunäited annud — paar sõna ka healepilu üle. Healepilu ei panda laulmise juures tähelegi. Teatakse, et tema ja te-

*) Minu harjutused solfeggio hulgas, trompetihealel on selleks, et kopsu jõuliseks teha ja aliquot heali ühtlustada.

maga ühes healepaelad heale sünnitavad ja minnakse päevakorrale üle. Et ta heale kõrguse madaluse ja kõla juures esimese rea tähtsusega on, seda ei võeta arvesse. Seda ei nähta ja mis sellega ennast vaevata, mida sina ainult tunde järel tegema pead. Glottis, healepilu peab väga tihedatest lihastest, musklitest ümbritsetud olema, nii et tema silmapilk suurt ja kõige vähemat avaust sünnitada võib, ja et tuul, mis temast läbi laeneid sünnitab, hea aluse leiaks ühtlase peaheale ja harmoniliste aliquot healte loomiseks. Selle saavutamiseks tuleb glottissuluga harjutusi teha. Nii pea kui aga glottissulu harjutustest kõneled, läheb mõnelgi õpetajal hari punaseks. Need on harilikult niisugused: tule läbi on õnnetusi sündinud, tule tarvitamine tuleb ära keelda. Nemat ütlevad: suluga harjutamine tegevad heale kalgiks — kõik liialdus on paha — ka siin. Siiski ei teata juhuseid nimetada. Ja kui suurim õpetajate hulgast, Manoel Garcia glottissulu harjutamist soovitab, siis võime seda julgesti teha. Teadagi peab sulg p õrn olema — aga tema liitub healepilu nii kui seda hariliku laulmisega teha ei suudeta. Suur plus seisab veel selles, et tema läbi siis ka tuult kontrollerida võib. Kuidas healepilu sulguda, selle üle oli eespool seletus. Kes k-tähte kurgupäraga välja ütlevad, need tarvitavad glottis-sulgu. Heaks glottissulu gymnastikaks on ka palju staccato laulmine. Mõlemate tarvitamine nõuab teravat kuulmist: intervalle ei trehvata puhtalt. See on kasu, õpitakse neid teravamini tähele panema. — Suurteks pahedeks on laulmise juures 1) kõri pigistamine, kus laul kui kääksumine kõlab; 2) kurgu kõla; 3) nohisemine, läbi nina laulmine ja 4) igemete kõla. Heal on suus, ei pease aga edasi. Keel — ja keel on kõige selle juures suurim süüdlane. Et teda paelutada, soovitab Dannenberg keele suust välja sirutamist. Hea on selle juures teda laperguselt hoida, siis omandab tema kuju, kuidas ta pärast olema peab. Esialgu tuleb seda mitu korda päevas teha. Väda kasulik.

Heale juga, mis kopsult algatud, pilust ja paeltest sünnitud, peab takistamata läbi kurgu ja suu õõsi ülemiste lõikhammaste juures higemet vasta pörkama, ninaresonanzi kaasavõttes. Selle juures peab tunne olema, et terve suus olev õhk lainetab. Mida kaugemale lained pea poole ulatavad, seda kõlavam heal. Kui juga õige tee on leidnud, siis voolab tema ülemisi ja alumisi hambaid mööda mille viimse küljes alumine huul kergesti hoitud on, esisele välja.

Dannenberg ütleb: algaja ärgu arvaku, et heal, mis temale omale suur ja tüse kuuldub, et seda ka tõised nõnda kuulevad. Ülemises kurguõõsis laenetav heal kuulub omale suur, et ta kurgu ja kõrva vahelmise tee läbi ülesse kõrva poole rõhutakse. Takistamata esile peaseñud healt kuuleb laulja väljast poolt.“ — Heasti juhitud heal peab suu ees kõlama. Lauljad ütlevad otsa esisel nina kohal. See, kuni ta seal kõlama hakkab, nõuab kannatust. Ja kannatust peab lauljal olema. Ninaresonanzi harjutades tuleb kui katseks healt otse suust välja lasta. Siin paistab heale kehvus ja labasus kohe silma. Varju järele saadakse valguse suurusest aru.

Mõni aeg tagasi oli Tartumaal laialt tarvitusel ütetus: „Ega Jummal joru ei salli. Seda peab otse laujate kohta ka ütleva. Sõna peab laulu juures selge olema. Kuid mõnigi laulab nõnda, kui oleks tal kuum kartohvel suus. Et viga parandada, tulevad umhealikud, kas sõnaalgul ehk lõpus, kus nad ka on, hästi välja ütelda — aga ikkagi nõnda, et healikud selle all ei kannata. Healikuid tuleb viimse võimaluseni välja pidada ja siis kindlasti, mitte liialda, iseäranis lõpus, umbhealik ütelda. Sagedasti tuleb siin iseäraline lause jaotus ette võtta. Võtame näituseks Kooli Pidulauludest esimese laulu: Minu isa ütles mulle: „Prii on jälle meie maa. — Sõna ütles tuleb järgmiselt jaotada: ü—tles — ü peal pidada ja siis -tles — korruga tarvitada — nõnda sama mu—lle. Igäüks tehku omale vahe selgeks hariliku jaotuse järele lauludes ja nõnda, kuidas see kunstlaulu juures tarvitusel on. Tulevad doppelhealikud ette, siis peetakse esimese peal. Näituseks: me—ie aga mitte mei—ie.

Laulda, heali ritta seada võib kolme moodi: 1) *legato*, tundemärk \frown , 2) *staccato* $\cdots\cdots$, 3) *non legato* $\frown\cdots\cdots$. Kõige raskem nendest on hea seotud laul. Kui harimata laulja laulab — siis kõlab laul kui raiutud, kui manieridega laulja laulab, siis kõlab ta venitult. Tahetakse hästi tundeliselt laulda, üht tooni tõisega liita — aga see kõlab nõnda kui torupilli lõpujoru, kui tuul otsa hakkab saama. Ilus legato sünnib selle läbi, kui heal ühtlaselt vokali peal peetud saab ja siis teise peale vahehealeta üle minnakse. Võrdleme seda kummi palliga. Heal tuleb kui kummi pall kergesti ühe astme pealt teisele visata — ei kuskil murdu ei venitamist pea olema. Rutuliste kohtade peal rutemalt, aegaste juures aeglasemalt. Et seda võida, peab laulja igat tulevat astet vaimus ette tabama. Tähtis. — Tähelepanna!

Sellega õpitakse ühtlasi „prima vista“ lehepealt laulmist, mis lauljate nõrgem kül, heasti ära.

Kuid selle nõu järele tegemine nõuab suurt hoolt ja enese salgamist. Annan ühe konkretsema abinõu. Iga aste, mida võtta tahetakse, peab kõrisõlmes ette tunda olema. — Tee seda. — Kui seda kord omandanud oled, siis hakkad Sina peremeheks oma heale üle saama, ja tunned tõsist rõõmu laulmises.

Solfeggio.*)

Nina resonanzi saavotades tuleb suud nõnda kui vilistamise juures, mokad esimeste hammaste kohal ette hoida. Healdamise juures tuleb selle peale vaadata, et õhk ja laened mitte läbi nina ei peaseks, aga ümismise healel peab siiski õrn nina kõla ühes olema. Harjutada tuleb mo ja mu peal. Ei healik, ei umb-pea väga kuuldav olema, vaid kül heale juga, mis hammaste juures laenetab.

*) Solfedshjo, harjutused do, re, mi peal.

Head lauluõpetajad lasevad nina resonanži harjutusi üksi kuudekaupa teha ja toovad sellega heale maski, s. o. ette poole suud ja otsa esisele ninakohal. — Ülesanne on siiski raske, valusamaks punktiks heale seadmisel. — Ülesande kergenduseks toon harjutusi ka *la, le, li* ja *ra, re, ri* peal. Tulevad trompeti healel tarvitada. Suu tuleb nõnda kui kerge tolmu puhumise juures hoida, mokad kergesti küljehammaste juure tõmmates. Koori ja kooli lauljate peale ei või suuri raskusi panna, kuid eesolevaid harjutusi võivad kõik teha. Teadagi saab see rohkem kasu, kes paremini seletusi järele teha suudab. — Lühikesed seletused seisvad ka harjutuste juures. — Niipea kui ümisedes vähegi ninaresonanži saab, tuleb see trompeti healega ühendada. Ümiseda tuleb ainult piano, trompeti healel — *p* siis *mf* ja ka *f*.

Igapäised harjusused.

Kõht sisse, rind välja!

1 Klaver ehk orel.

Trompeti healel a) *la le li lo lu, la le li lo lu — simile nõnda edasi*
 Ümisedes b) *mo mu mo, momu momu mo —*

p ja pp

Klaveril kui eespool.

simile

2 Klaveril kui 1 juures

tromp. a) *la le li, le li a,*
 üm. b) *nu no nu no nu no.*

3 **4** la la la la la la

le li le la le li
no nu, nu no nu no Klav.

mf

simile *)

*) nei juurest laulab alt eksi.

5 *sim. 6 mf ja ka f*

li li li le le le

Ümisesed *o* ja *u* peal saab tume heale värv, trompeti healel *a e i* peal saab hele heale värv ettevalmistatud. Ruumi puuduse pärast on võimata kõiki harjutusi välja kirjutada, selle pärast lühike seletus tarvituse kohta. Esimene harjutus läheb astmeliselt *c—g*-ni ja tagasi. Nõnda sama tuleb järgmine *d—a—d* tarvitada n. n. e. Kaasmängus on puuduvad akkordid juure lisatud. Valjusti ja ikka ei tule kaasa mängida, suuremalt osalt intonationi kontrolli pärast.

Intervallid.

A. Diatonilised.

Secundid.

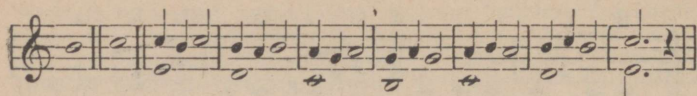
1 Cantus a)

Kus suur? Kus väike?

a) dō dō dō, dō dō dō. b) do re do, re mi re.

c) üks kaks üks, üks kaks üks. d) c d c, d e d, e f e.

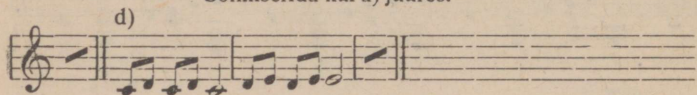
simile

b) Järg kui a) juures. c)

Solmiserida kui a) juures.

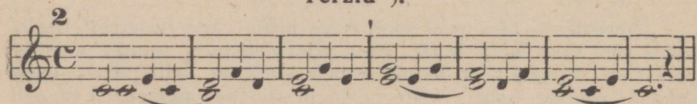

d)

e) Iga intervalli juures tuleb üks harjutus kerge glotis-healepilu suluga võtta. Iseäranis kasulik: kahisejate, plärisejate, nõrkade ja detonerijate healtele. Laulda a o u õ ü peal ja nõnda kui need, kes kurgu päraga k ütlevad.

f) Kõik intervallide harjutused tulevad d ja es-duris ka võtta.

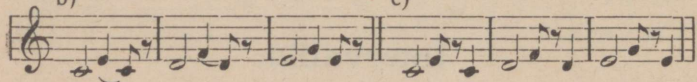
Terzid*).

a) do do do, do do do. b) do mi do, re fa re.
c) üks kolm üks, 1 3 1, 1 3 1. d) c e c, d f d, e g e.

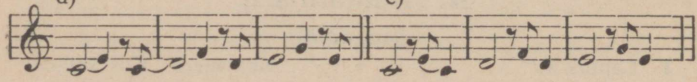
b)

c)

d)

e)

f)

g)

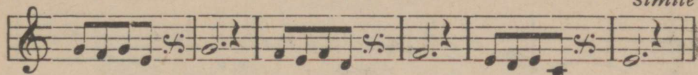
h)

dü — — ü — — ü, du

*) Järg kui 1 juures.

simile

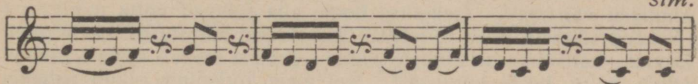

i)

da — — a da

sim.

Quartid.

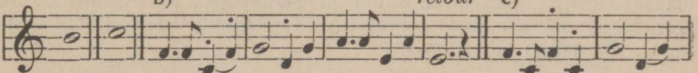
3 a)

sim.

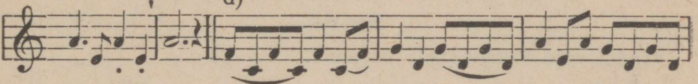

a) li li li, li. b) si c) ri d) fa do fa, sol re sol.

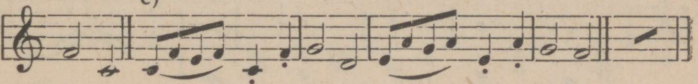
b) *retour* c)

d)

e)

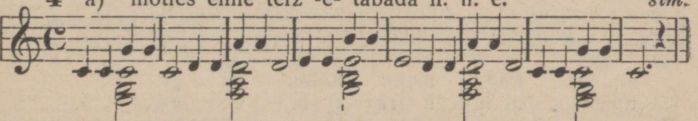

Quintid.

Suu lahti! korrage avada, ei tohi kõlada mba.

4 a) mõtles enne terz -e- tabada n. n. e.

sim.

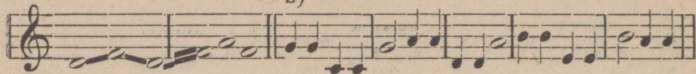
a) ba be bi bo bu, ba be bi bo bu.

b) de di do du da, de di do du da.

c) fu fo fa fe fi, fu fo fa fe fi.

d) nõnda kui eespool g, h, i, k, l, m, n, o, p, r, s, t, u, v, z-ga.

b)

a) ab eb ib ob ub, ab eb ib ob ub.

b) ed id od ud ad, ed id od ud ad.

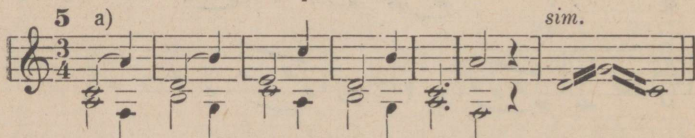
c) uf of af ef if, uf of af ef if.

d) nõnda ka g, h, i, k, l, m, n, o, p, r, s, t, u, v. z-ga

Umbhealikud, olgu sõna algus ehk lõpus, tulevad lühedalt ja kindlasti väljarääki. Iseäralise hoole alla tulevad võtta m n l r v s — need tükivad ühes tõrisema. Eesolevast harjutusest peale tuleb larynx, -kõrisõlme seis tähele panna. Temast oleneb Anna Lankowi järele palju heale kõrgusest. Kui meie kõrisõlme pikuti pahema käe 2 ja 3 sõrme otsa vahel hoime ja healikud u o a e i laulame, siis leiame et larynx u juures kõige madalamal seisab ja i juure saades järk järgult kõrgemale tõuseb. Harimata healte juures on tõusu vahe liiga suur. Üldse on kõrisõlm nende juures vedel ja kindlusetu. Et larynxi kinnitada tuleb laulda palju o peal ja katsuta selle hoiuga a e i laulda. Harjutused tulevad algusest № 1 alt võtta, aga ainult healikutega, enne o — siis a e i selle sama koha peal. Nüüd tõuseb aga larynx ka madalamast kõrgemate nootide juure minnes. Lauldakse esiteks madal noot, pannakse larynxi seisukohta tähele ja vaadatakse selle peale, et ta kõrgemale minnes liiga ei tõuseks. Tagasihoid, rõhk ei tohi suur olla. On tähtis tähele panna!

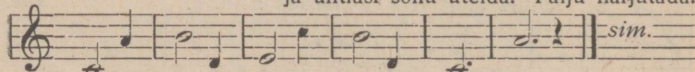
Sextid.

Kindel võte vahehealteta paendav.

a) ba ba — siis e i o u-ga. b) do la, re si, mi do.

b) kaasmäng kui a) juures. Laulus intervallid rasked siduda ja ühtlasi sõnu ütelda. Palju harjutada.

a) kiigu kiigu, me-ie kiiku, kii - gu

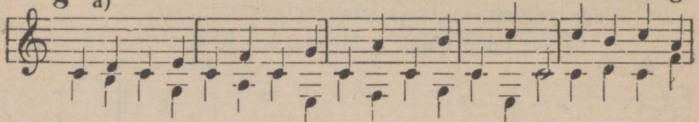
b) ü-les - al-la ü-les - al-la ü - les.

Seadus: Vokali peal niikaua pidada kui vähegi võimalik — siis konsunant lühedalt ja teravalt ütelda. Üles — tuleb 3 väga lühedalt ja järgmise a-ga kohe siduda. Siis a — nii kaua kui võimalik pidada ja re peal — lla korruga ütelda.

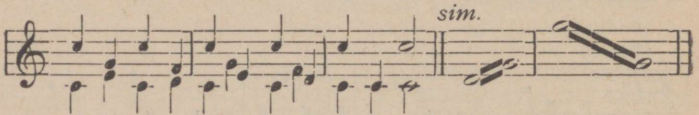
Heliredel-Gamma.

keskhealega

8 a)

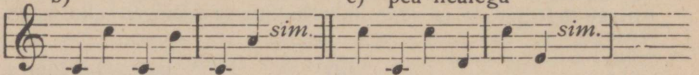

a) do re do mi do fa do sol do la do si do do do, ut si ut la
 b) c d c e c f c g c a c h c c c c h c a
 c) 1 2 1 3 1 4 1 5 1 6 1 7 1 8 1 1 2 1 3

b)

c) pea healega

Väga puhtasti võtta, teritab kuulumist.
 d) glottissuluga e) pasuna healel.

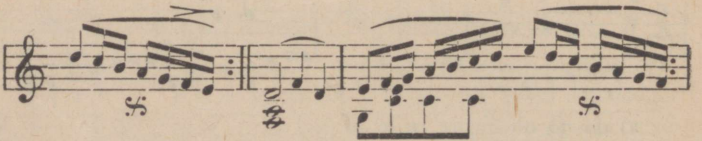
Suu lahti! Hing valmis!

a)

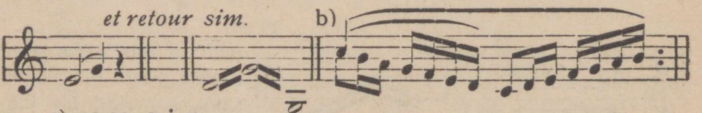
a) ro, e, i

b) trompeti healel a e i o u-ga *mf* ja *f*.

et retour *sim.*

b)

a) os-as, e i u

b) ümisesdes mü, i, ö *p* ja *pp*.

sim. c) *c-moll* *melodiline*

lū, o u

d) *harmoniline*

vi, a e

Kolm kõlad.

Keel lamedasti hoida. Nina resonanz.

a) *et retour*

a) ba ba —
p e i o u

sim. *sim.* üles poole minnes jäävad h juures alid ära, alla poole a juures diskandid.

b) *sim.* *sim.*

Igapäine harjutus.

Keskhealel.

a) *moderato e allegro p, mf & f.*

a) Trompet h. dö, ü, i, larynx sügava hoida.
b) a, e, i, o, u.

et retour sim.

TARTU ÜLIKOOGLI

RAAMATU KOBU 17 —

Väga puhas intonation

Kesk ja peahealel.

b) *sim.* c)

d) e) f)

g) Esimeseks harjutuseks, a) eel võtta. *sim.*

Septakkordid.

a) Kl. *sim.*
te, i, o, a, u te — te —

sim.

et retour sim.
sim.

b) *retour*

Pasunahealel.

Andante ja moderato

c) *keskhl.* *keskhl.* *keskhl.*
lu la la la

8 7' *sim.*

This musical exercise consists of two staves. The upper staff features a melodic line with eighth-note patterns, marked with '8' and '7'' above the first two measures, and a 'sim.' (simile) marking at the end. The lower staff provides a harmonic accompaniment with chords.

d) *sim* kui c) juures

This exercise is on a single staff in 2/2 time. It begins with a 'd)' marking and includes a 'sim' (simile) marking. The notation shows a melodic line with eighth-note patterns and a harmonic accompaniment.

Triolid murtud kõimkõladega.

solmiserida

a) *3* *3* *3*

This exercise is in 3/4 time. The upper staff contains a melodic line with triplet markings ('3') and a 'vocaliserida' (vocalization) section. The lower staff has a harmonic accompaniment.

vocaliserida

This section continues the vocalization exercise from the previous block, showing a melodic line with eighth-note patterns and a harmonic accompaniment.

This section concludes the vocalization exercise, ending with a 'sim.' (simile) marking. It includes a triplet marking ('3') and a change in key signature to B-flat major.

Paisud.

cresc. & decresc.

a) *<>* *<>* *<>* *retour*

This exercise is in 3/4 time and features a melodic line with diamond-shaped accents ('<>') and a 'retour' marking. The lower staff has a harmonic accompaniment.

- a) vokaliseeritud b) rind-kesk-rindheal ühe noodi peal.
c) pasuna healel.

b) *sim.* *<>* *sim.*

This section shows a melodic line with diamond-shaped accents ('<>') and 'sim.' (simile) markings. The lower staff has a harmonic accompaniment.

B. Chromatilised.

a) *leg. e stacc.*

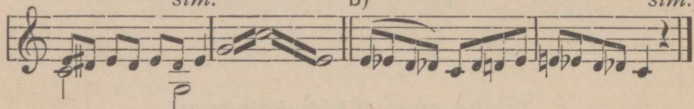

allapoole mõttes vähema
ülespoole suurema astmega

sim.

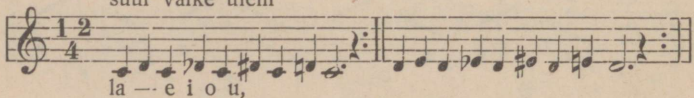
b)

sim.

Sekundid.

suur väike ülem

la -- e i o u,

Terzid

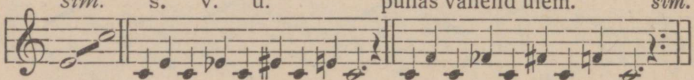
s. v. ü.

Quartid

puhas vähend ülem.

sim.

sim.

Quintid

p. vd. ü.

Sextid

sim. s. v. ülm.

sim.

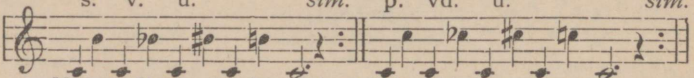
Septid

s. v. ü.

Oktavid

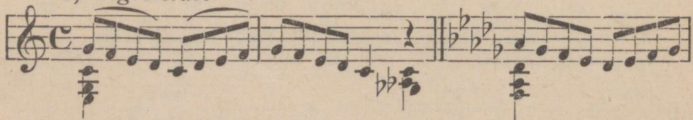
sim. p. vd. ü.

sim.

Väga palju harjutada. Intervallid puhtad.

a) *leg. e stacc.*

a) ba, e i o u, k, g, v. ab, ek, is-ga.

b) trompeti h.

Heliredelid.

C-dur do majeur retour

G-dur sol maj. retour

A moll la mineur

E moll mi min.

D dur re maj.

A dur la maj.

H moll si min.

Fis moll fa dièse min.

E dur mi majeure *H dur si maj.*

Cis-moll do dièse min.

Fis-Ges dur fa dièse maj. *Des dur do bé moll maj.*

As dur la bé moll maj *Es dur mi bém. m.*

F moll, fa min. *C m. do min.*

B dur si bém. maj. *F dur fa maj.*

G m. sol min *D m. re min.*

Iga päev üks dur ja üks moll redel läbi võtta.

C. Ülemäärne helitõug.

C-heliredel

Cis(des)-redel

C-harmonia *Cis-des harmonia*

Harjutused.

Üles minnes astmed suurem. võtta.

a) Alla „ „ vähem. „

do re mi fa sol fa mi

sim. b)

retour sim.

Ülemäärne helitõug, iseseisvana, pole siinemaale, minu teada, veel tarvitusel olnud. Laadi karm iseloom on siin tõkkeks olija. Praegune diatoniline heliredel on Vana-Greeka oma. Sündinud kahest tetrachordist. Nende liitumine võttis aega, tritonuse, kolme täisastme pärast, *f-h*-ni, mida ei sallitud. Meie rahva laul, sõna ja loomu poolest isesugune, praegusele maitsele karm, nõuab äralist muusika varustust. Leian Ülemäärse helitõu selleks oma täisastmelise gamma-heliredeliga, kohase olevat. Tarvitusel oleva Dur ja Moll kõrval peaks temal täieline eluõigus olema. Kuna dur ja moll sega tõud on, tuleb teda suurelt osalt puhtana tarvitada. Olen suuremaid töid selles laadis loonud ja toon ühe katse laulude seas № 2 all. Selle laulu õppimine teritab suurelt kuulmist. Enne seda peab aga palju eelharjutusi tehtama. Eelolevaid gammasid laulma ja akkordid murtuna harjutama — $\bar{c} \bar{e} \bar{g} \bar{is}$ $\bar{c} \bar{g} \bar{is} \bar{e} \bar{c}$:: ja järgnevaid harjutusi läbi võtma. Laulu № 2 juures on dynamilised märgid ära jäänud. Üksik heai algab *p* siis \blacktriangleleft , lõpp: „Vabadikul vaski harja“ on *f* laulda.

Melismid.

Kaunistused.

a) Kirjutakse Doppellöök *sim.*

dü, i a e o

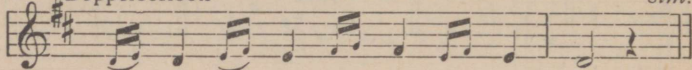
Väljand.

b) k. vlj. c) k. vlj.

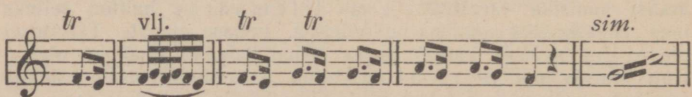
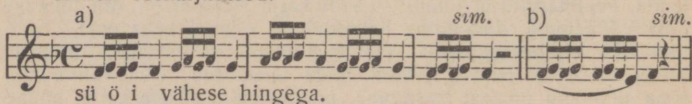
Eeslöök

Doppeleeslöök

Trilleri eesharjutused.

Tähtis abinõu, et healt õige mahedaks teha, on h-tähega harjutada. Järgkui esimese harjutuse juures.

hõ hõ hõ hõ ha, e i o u ö i õ ü peal.

1. väga vähese tuulega.
2. alguses aegamöödi, siis rutem ja ruttu.
3. laulude juures mitte me-heie (meie), mi-hina (mina) laulda.

Solmisation.

Ettekandeks.

M. ♩ = 144.

I *II* *Fine*

la sol fa la sol fa

re rerererere do la do si sol mi re

do la sisila solfare sololololo fa fa mi mi re re

re fa re

D. Capo al fine

Kodumaalaul.

Vivo.

Klaver ehk keelp. quartett

f

Con espressione. p *M* $\text{♩} = 80.$

Bariton ehk alt solo

p *mf*

1. Maa rahva ta - lu poege va - ba maa jää vabaks sa! Mis
3. Töö, mu-re lau-lu va-ba ko-du-maa jää vabaks sa! Kus

pp

Klaver, quartett ehk koor pasunahealel

1. ke - gi künnab kül - vab lõi - ga - ku, tööd ai - nult omaks hõiga -
 3. ko - hal ea - les tae - vas kaar - te - ga või me - re - de - ga ü - hi -

Resoluto.

M ♩ = 104.
mf

1. ku, 1. Maa rahva talu poege va - ba maa, vaba maa,
 2. Töö - liste, merimeeste va - ba maa, vaba maa,
 3. neb. 3. Töö, mure laulu va - ba ko - dumaa, kodumaa,

1-3. jää va - baks sa! Jää seisma sa! Mis keegi künnab
 Mis ea - les keegi
 Kus ko - hal ea - les

f *Klav.* *Kl.* *p*

1. kül vab lõi - ga - ku, tööd ainult omaks hõigaku, omaks hõigaku.
 2. loobsiin vaeva - ga, või randa ju - hib laevaga, ju - hib laeva - ga.
 3. taevas kaar - te - ga, või me - re - de - ga saar - te - ga, meresaar - te - ga

p
pp
pp

ff

1-2. Jää va-baks sa! Jää seis-ma sa!
 3. Maa ü - hi - neb, jää va - baks sa!

Henrik Visnapuu.

Igavene mälestus.

Lisana.

Con dolore. M. ♩. = 72.

p *mf*

I - ga - ve - ne mä - les - tus, mä - les - tus, i - ga - ve - ne

pp *p* *mf*

mä - les - tus, i - ga - ve - ne mä - lestus. I - gave - ne
 mä - lestus

mä - les - tus

mälestus, mälestus i - ga - ve - ne mä - les, mä - les - tus.

Väljendus, phraserimine. Ettekanne on laulu vaimlisem kül. Olgu heal kui ilus ja kui heasti seatud, puudub aga lauljal oskus ja maitse ettekandes, siis on tema töö ometi puudulik. Mida peab siis see, kes laulu tahab heasti ettekanda, tähele panna? Väga tähele tulevad panna rõhuga ja rõhuta taktiosad. $\frac{4}{4}$ taktis on 1 ja 3 neljand, raske, 2 ja 4 kerge. $\frac{3}{4}$ taktis 1 raske 2 ja 3 kerge. $\frac{6}{8}$ t. 1 ja 4 raske osana. See on üldne määrus ja tuleb juba heale harjutuste juures nõnda teha. Kuid iga silmapilk võib laulude väljendamisel muutusi tulla ja neid vahesid peab väga arvesse võtma. Muutusi toovad tõusvad ja langevad kohad ja sagedi nii suuri, et kerged takti osad isegi rasketeks muutuvad. Katsun näituste varal selgitada. Võtame laulude hulgast „Jõe ääres“ Ojakene, kuhu sõuad, kuhu jõuad laineke? 1. neljand. on raske, 2. kerge, aga mitte liiga, 3. on raske, kuid siiski kergem kui 1, sest nad seisvad healeliselt ühe kõrgusel. Aga 3. taktis: kuhu sõuad laineke, on 3 neljand niisama raske kui esimene, et tema tõusvas reas on, 4 taktis: Jõeke, on 3 neljand esimesest isegi raskem, sest et tema tõusu tippu tähendab „Mere lahke laenese“ on tõusev, ei tohi enne tippu tõusemist murduda. Kes seda teeb, rikub mõju. Rõhuga ja rõhuta nootide vahe ei ole harilikus seisus mitte liiga suur. Kes seda teeb, avaldab diletantlist maitset.

Üldse tuleb ikka selle peale vaadata, et üks noot teiseni ilusti peetud saab, nii seda kõlaliselt, kui ka taktis. Takt peab väga kindel olema. Kõige pealt tuleb seda koorilaulu juures tähele panna. Ja päris viimse võimaluseni kõikide healte juures. Muidu on kõik: tühi töö ja vaimu närimine. Portamento. Liitlaul — ilustab ettekannet suuresti, kuid ta on kaheteraga mõõk. Ühe käes hea, tõise käes mitte. Portamento all mõistetakse mahedat sidet, mis kaks eemalseisvat nooti üks tõisiga ühendab.

Säbelmann

Portamento seisab selles, et nooti, mida eesolevaga liita tahetakse, just kui eeslöögiga puudutakse.

Ka-a-ni-mad lau-lud pü-hit-sen sull. Aga ta ei tohi eeslöögina kuuluda. Et seda kergemini kätte saada, tuleb eesnoot *decresc.* laulda. Vaheheali ei tohi kuulda olla. Mitte sagedi tarvitada — harilikult sentimentalsete laulude juures — siis ülevalt alla, dramatiliste juures rohkem alt ülespoole minevate intervallide juures.

Eelolevaga ühenduses seisavad ületõmbed, ka neid tuleb harva tarvitada. Parajal kohal tarvitud, sünnitavad head effecti. Näituseks Hermann: Süda tuksub, juures: „Siis me lähme Mällega — saarde kalu püüdema“. Harilikult tuleb ridade lõpus hingata, niisugusel korral mitte, vaid seotakse järgneva reaga, vaheta. Selle jaoks peab parajal kohal enne seda hingatama. Ka järgmine koht võimaldab seda: Hopsa sa, Mallega, saarde kalu püüdema < ∴.

Muidu tuleb õige hingamise peale palju rõhku panna ja juba harjutuste juures tarvitada.

Suurt osa mängib tempo ettekandes. Kes laulu õiget tempot, aega ei taba, on niisama hädas kui lõnga kerija, kes vale kohalt peale algab. Accelerando ja ritardandoga saab suuresti mõjuda, aga ainult siis, kui teda peenelt tarvitakse. Tarvitada rohkem recitativilise loomuga laulude juures. Hermann, „Isamaa mälestus“ „varisesid vaprad vallad“ — acceler. < > „kolletasid kihelkonnad“ — ritard. Mitte enne. Siis ka Thomson: Kannel armas — „Tule, tule, tule tuulekene“ kohalt. Sagedi tarvitada ka naljalaulude juures. Tuksuv süda: „Tuks, tuks, tuks-tuks-tuks, Vait — mu rit.“

süda tuksu tasa. Muidu tuleb regulär laulude juures pääle lõppude vähe rit. ette. Aga lõpud ei tule ka ikka rit., nõnda just eesolev laul. Väga tähtis on *f* ja *p* vahe. Se on kõikidel teada — aga siiski saab harva ilusat < > ja *ppp* kuulda. Suurt mõju avaldab registrite vaheldus solo laulus. Kes seda ei saa, on nõnda sama vaene mees, kui see, kes sama kuuuga ahju kütab ja pidul käib. Kõige suuremaks nõudeks jääb ikkagi intervallide puhtus. Alaliselt tuleb siin meeles pidada: tõusvad astmed vähe teravamalt ja langevad vähe pehmemalt tabada. Puhtusetu laul on kui halvaks läinud hapu kurk. Selle vasta avaldab suurt mõju, puhas, hingeline kõikidele kunsti nõuetele vastav laul. Nimetan viimse aja tähtsamatest, ka meie juures kuulnud lauljatest: Mysz Gmeiner, Therese Behr, Hermine Spies, Ludwig Hess, Dr. Wüllner. Elavalt meeles seisab suure altilaulja Hermine Spies'i Loewe: Laul kellast (Die Uhr). Laulja kuju imponeriv, täis värskust ja ilu. Heal suur ja kõlav. Ettekanne ülihingeline. Ja kui ta laulis: „Ta lõi isa laudil, ta lõi armu hommikul, ta lõi lapse kätkil“, siis oli see laul nõnda tõsine sügav-tundeline, kui laulaks ta enesest. Ja ta laulis

ka enesest. Silmapilgul oli ta õnnelik mõrja. Tartust minnes laulis ta suurel Kölni laulupidul kaasakiskuval mõjul ja aasta pärast — külmas hauas.

Dramatilisematest lauljatest on Dr. Wüllner. Kui ta Schuberti Udumäe kuningas laulab: „Tule, armas laps“ siis kõlab see ülimaldelt ja hirmutavalt: „Kui sa ei tule, siis tarvitan võimu“. Laps ahastuses: „Mu isa ;: nüüd haarab ta mind“ kõlab nii kohutavalt, kui muutuksid higitilgad verepiiskadeks. „Ja ta hõlmas — laps oli sur'nd“ — Recitativ-väljend.

Dirigendid, lauljad, näitlejad, oratorid, recitatorid. Teie ettekandel on ainult poolik mõju, kui teie kõlaval healel ja ilusal keelel omi mõtteid mitte väljendada ei oska. Meie näitemäng kannatab suurelt osalt halva declamationi all. Peale lauljanäitlejate ei oska peaaegu keegi heasti kõnelda. On juhuslikult mõnel kõva heal, siis kõlab tema kõne puuraidumise moodi. Ilus kõne on mõjuv. Mäletan juhuselt sellest ajast, kui Arco's Garda järve ääres masina vigaseid rattaid parandamas olin, kus noorepärane abielupaar Italiast tulles Arcos peatas. Table d'hotel olles jutustasid nemad oma reisi üle-elamistest. See sündis nii elaval ja kõlaval keelel, et aina soovisid, nende muusikalist kõnet kuulda saada.

Mis dirigentidel ja lauljatel declamationi suhtes teha tuleb, on raamatus peajoontes öeldud. Mida peavad aga näitlejad, oratorid, ja tõised, kes noodi järele mitte laulda ei oska, sellest õppima:

1) hingamist. Kes aru saab, see katsugu lauljate moodi hingata, kes mitte, see tehku järjekindlalt kopsu gymnastikat, nõnda kuidas raamatus seletud. Ärritus, rahutus, ettekannete ees tuleb korratust hingamisest, selle läbi hapniku puudus — tagajärg, ärritus.

2) Suu ja keelehoidu tuleb, raamatu järele, väga tähele panna; sellela ei ole midagi peale hakata. Niisama hoolega tuleb ninaresonanzi harjutada. Sellela on kõik töö asjala. Heal ei saa muidu kandvaks. Selle saavutamiseks tulevad algusest: „Igapäised harjutused“ mu- n. n. e. peal teha. Kellel mänguriista ei ole ja laulda ei saa, katsugu, kas ka korratus reas harjutusi, tõusvas ja langevas reas teha. Suuhoid nõnda kui „Solfeggio“ algul kirjeldud. Järgnevalt tuleb õige palju trompeti ehk pasuna healel harjutada. Vahete vahel õige surutud huultel ja kõva hingepressiga. Teeb heale kõlavaks ja kõvendab kopsu. Nüüd ettekandele. Minu isa ütles mulle: „Prii on jälle meie maa.“ Iga sõna tuleb silpideks jagada ja siis väga aegamööda ütelda: mi— nu— n. e. Esiteks ainult mi- peal ja suu hoius kõige kõlavam koht leida — n. e. On silpisi palju harjutatud, siis järgnevad sõnad ja laused. Declameringes ei tohi heal mitte ühe koha peal seista, muidu kõlab ta sandi laulu moodi. Tähtsamad kohad tulevad kõvema ja kõrgema heale ja tõised madalamaga võtta, kuid loomulikult.

Rusutud, kurvaloomulised laulud tulevad tumeda suu hoiuga, rõõmsad heleda värviga kõnelda. Healikud kannavad, nende peal nii kaua kui võimalik peatada, umbhealikud, algul ja lõpul lühedalt, aga oma jagu teravalt ütelda. Palju, palju harjutada.

Kooris ja koolis tulevad laulusõnad üksikult ja koos lugeda*).

Kui suur mõju heal ettekandel võib olla, selleks üks näitus. Dresdeni Konservatoriumis viibides, tarvitasin töö järele, kui puhkuseks, häid recitatorid ja iseloomu- (Charakter-Darsteller) väljendajaid kuulmas käies. Ühel niisugusel õhtul oli Gutzkowi „Uriel Acosta“ ettekanne. Recitator, kelle nime mina kahjuks unustanud, oli nii osav, et tema kuuljaid algust lõpuni vangistas. Üsrikud osad said nõnda loomutruult väljendud, kui oleks igas osas oma kõneleja olnud. Ja kui ta paiskas: Uriel Acosta ::; siis oli see nii vägev ja põruv, et judin üle ihu käis. Veel aastaid seisis see kõla kõrvus.

Võerakeele sõnu tuleb nõnda kirjutada, kui see seal keeles sünnib, kust nad laenatud on. Kuid meie kirjutame: aadress, Baabylon, karnevaal, maskeraad, aparaat, Eeduard, Ruudolf, ooper, stseen, mashoor (majeur), muuseum. Mis põhjusel? Vististi sellel: kirjuta nõnda, kuidas kuuled. Ehk: tõised väikrahvad kirjutavad ka nõnda. Põhjust küllalt! Meie keele uendajate põhimõte on: mõisteid nõnda lühedalt kui võimalik, ütelda ja kirjutada. Väga mõistlik. Kultura keelte tundemärk on: lühisus ja präcision. Kunas meie nüüd ühelt poolt kokku hoiame, hakkame teiselt poolt ootamatalt pillama. See on, mees naisele: „Hoi söögis ja riietes kokku, nõnda et raha õlle, viina ja kino jaoks üle jääks.“ Meie elame rahvusvahelisel maal, on palju võeraste rahvaste ja keeltega tegemist. Meie peame võeraid keeli tundma. Kesk- ja kaubanduskoolide rohkus võimaldab suurel määral seda. Jääb siiski veel neid üle, kes võeraid keeli koolis pole õppida võinud, need tarvitagu võera keele sõnaraamatuid ja teejuhte väljäärääkimiste ja keele iseäralduste kohta. Keele peensusi ei saa sellel teel küll kätte, aga ometi rohkem kui ajalehtede ja raamatute kaudu, kus võera-sõna mõisteid ainult kombinationi teel kätte saadakse. See on aga papagoi keel. Sellel teel õpitud võeras keel võib nii mõnigi kord õige naljakaid tagajärgi anda. Noor kunsti jünger tarvitas arvustuse juures selles kunstis sagedasti ettetulevaid võerakeele sõnu, aga nii ebamäärselt, et mõisted kõik segi aeti. Et kirjutaja selle läbi piinlikku seisukorda sattus, on teadagi. See on umbkaudu õpitud keele tagajärg. On aga teada, et meie võerast keelt nõnda kui algkeeles kirjutame, siis hakatakse teda allikate järele kindlamini õppima ja järele uurima.

Igat võerast keelt oma keele kohaselt kirjutada, tähendab võerakeele demokratiseerimist. Demokratiseerimise põhimõtte vastu ei või kellelgi midagi olla, kui product ka hea on. Ei vasta viimne ettevõttele, siis ei ole ta mitte hea.

*) Kahjuks on ruumi puudus nii suur, et kuidagi pikemaid seletusi anda ei saa. Kellel aga huvi, võib ju eesoleval kasuga tarvitada. Kõige vähem nõue: sõna lõpp olgu nii sama selge kui algus. Terav vahe tuleb p ja b, k, g, t, d vahel teha, äranis laulmise juures. „Guule, guida heali helab“ ja „Bäikse baistel“ on alatasa kuulda.

Scene-näitelava, etteaste, saksakeele järele lugedes kahe silbi-
line, pr. k. üheline, esimene e accentaigu-ga, arusaadav. Kui mina
esimest korda sõnade keskel fteen nägin, sain lugedes sts-een,
võitluse järele sain kätte, mida ta tähendama pidi. — Mõne aja
järele puutus lugedes jällegi hunik tähti silma, mida jaotatult
arvasin lugeda. Lugesin st-seen — samasugune sissekukkumine!
Võib olla, et nende hulk suur on, kes keelt veel vähem oskavad
kui mina, üllatuste poolest, mis võerakeele sõnad eestikeelse kirju-
tamise viisi läbi nendele valmistud saab.

Suurema teaduse hoone ükse esisel on lugeda: Hügieena Insti-
tuut. On's niikaugele jõutud, et need, kes seal sisse ja välja käivad,
tõisiti enam lugeda ei oska? Olgu tõiste sõnadega, kuidas on,
kõige inetum sõna on siiski: muuseum. Kui alguses see muuu-
peale hakkab, siis kõlab ta peaaegu lõputa. Mina kuulen teda
täiesti kolmandas vältes. Ja mis jaoks see venitamine? Sagedasti ei
ole selleks ühtki tarvidust. Seal seisab accent, ja meie venitame
ja kui meie kord venitama hakkame, siis venitame sõna kuni ine-
tusenä. — See on põhjuseks, miks mina muusikas võeraid laenu-
sõnu alg-keele kirjutamise viisis tarvitan.

Elavalt **Elagu.** **Le**
mitte rütmiliselt.

4 *Ta e-lagu e-la gu.* *Ta e-lagu e-la gu!*

1 Huraa, huraa, huraa, huraa, huraa, huraa!
 2 Surr, surr, surr, surr, surr, surr!
 3 Sull õnn, S. õnn, Sull õnn, S. õnn, Sull õnn!

1. Huraa, huraa, huraa, huraa, huraa, huraa!
 2. e-la-gu. ta e-lagu!

Mens sana in corpore sano,

Terve kehas terve hing

peab laulja usutunnistus olema. Head viulit võib ainult heast materjalist saada; head lauljat ei saa sellest, kes sööma, jooma ja igavese lõbu ees põlvede peal roomab, selle ori on. „Stolz liebe ich den Spanier“. (Uhkena meeldib mulle hispanlane). Uhke peab ka laulja olema. Uhke selle peale, et tema ennast kõrgematele püüetele pühendab. Selle pärast ei tarvitse tema sugugi eremidiks saada, ainult selleks, kes enese üle valitseb. — Laulja valmistab ise omale mänguriista. Mänguriist on nii püsiv ja kõlav, kui ta valmistaja. On teada, et lauljate heal 45 ja 50 eluaastatel kahanema hakkab. Battistini, kuulsus, laulis mõne aasta eest Berlinis 70 aastasena ja vaimustas kuuljaid kui ka arvustajaid. Veel hiljuti laulis meie juures tuntud koloraturlauljanna Neshdanova. Naesterahva vanadus peetakse saladuses — kuid võin ütelda, et nimetud kunsti-veteranide kõrval mõnigi noormees ja neid raugana välja näeb. Heal püsib nii kaua hea ja ilus, kui ta omanik kehaliselt värske ja noor on. Mis teeb inimest, ka lauljat, enneaega vanaks? 1) Lihasöömine, 2) palju vedelate söökide ja jookide tarvitamine, 3) alkohol, 4) palju söömine, 5) õhuta, päikseta ruumides viibimine, 6) halb naha ravitsemine, 7) vähene ihu ja vaimu töö, 8) liig lõbutsemine.

1. kohta: Kes kaua nooreks tahab jääda, heitku liha enesest. Ta kuhjab meie keha munavalge ja rasvaga, on vitaminide vaene. Aiavili, leib, kapsas, kartohvel, porgand, kaalik. mädarõigas — küpsetult ja toorelt, pikendab elu, mitte liha. Liha seisab kaua kehas, ärritab närvisid, teeb neid lõdvaks. Iseäranis raskesti loobuvad naesterahvad lihasöömisest. Tahate kanu munema panna, siis söötk neid lihaga, ja nemad munevad, kuni nad vaeseomaks jäävad. Vanemad, kas saate aru, kui lastele lihasöömist peale sunnite? Liha sööjad on harilikult head viina joojad. Karskuse püüdjad, nähke kust kaudu teie sihitee käib. Ja siis veel see pimesoole epidemie. Tema vaderiks on liha. On arstliselt kindlaks tehtud, et lihasöömise tagajärjel pimesoolik juba laste juures kängu jääb. Pärvus mängib suurt rolli. Kellel see lõbu teeb, kord arstinuga tunda saada, see söögu rohkesti liha. 2. Toidud ja tõised ollused, milles rohkesti vett, lähevad ruttu rikki. Inimese keha, milles rohkesti rasva ja vett, on pisielukate söödamaa. 3. Et alkohol elu lühendab, on ammu teada. 4. Palju söömine on halb. Ei oleks ta seda mitte, siis peaksid rikkad inimesed kõige tervemad ilmas olema. Kuid peab tasakaal olema. Ühe käes rahakott, tõise käes kehajõud. 5) Kes päikest ja õhku tuppa ei lase, peab arstile ukse avama. 6. Naha kaudu tuleb ihu seest palju mustust välja, kes avauseid sulub, hoolitseb selle eest, et loomus kuskil kohal ise läbi murrab, meeldigu see omanikule ehk mitte. 7. Teeb inimene vähe vaimlist tööd, siis jääb ta rumalaks. Rumal inimene ei edene. Teeb ta vähe ihulist tööd, gymnastika siia hulka arvatud, siis närbub ta. 8. Buddha usu 6 käsk ütleb: „Ära anna omas südames lõbudele maad, sest need on ääretud“.

Mõnda Italia keelest. Italia on muusika hällipaik. Sellepärast tarvitavad ka kõik rahvad muusikas ettetulevaid tähendusi italia keeles. Pean siis ka tarvilikuks mõnda seletust keele väljaraakimise kohta anda. *K* aset täidab *c*. Conson. ees (*clarinetto*) ja vocalide *a o u* ees (*caro mio caro* — armas, minu). *C* — *e* ja *i* ees kui *tsche* ja *tschi*, *cello* (tschello), *citta* (tschitta — linn). *cc* — *e* ja *i* ees on kui *ttsche* ja *ttschi* ütelda, *accelerando* (attschelerando — kiirendades), *see* kui *sche* ja *sci* kui *sch*, *crescendo* (kreschendo — paisudes); *che*, *chi* kui *ke* ja *ki*, *chitarra* (kitarra); *ge* ja *gi* kui *dshe* ja *dshi* — *giro* (dshiro — pööre); *gge* ja *ggi* kui *ddshe* ja *ddshi* — *oggi* (oddshi — täna). Järgneb *i* healikule healik, siis üteltakse *i* väga õrnalt vä'ja, *solfeggio* (solfedshjo)*). *ghe*, *ghi* kui *ge* ja *gi*, *largetto* (largetto — aeglaselt); *gli* kui *lji* *figlia* (filja — tütar), *figlio* (filjo — poeg); *gn* kui *nj*, *campagna* (campanja — põld). Doppelhealikud üteldakse lahus välja *maestoso* (ma-estoso), *assai* (assa-i — väga). — Prantsuse keel on kõikidele kätte saadavam. Üksikute, ettetulevate sõnade pärast ei saa seletust anda.

Adagio aega mööda, *andante* rahulikult, *allegro* kiirelt, *assai* väga, *delicato* peenelt, *disperato* lootuseta, *glissando* liugeldes, *giusto* sünnis, *impetuoso* kirglikelt, *largo* laialt, *leggiero* mugavalt, *lento* väga aega mööda, *moderato* parajalt, *ritardando* aeglasemalt, *risoluto* kindlasti, *sol* üksikud, *scherzando* naljatades, *tutti* kõik, *vivo* elavalt. *con* ühes, järgnevalt *con-ga*, *con amare* armsusega, — *affizione* rõhutult, — *affezione* tundeliselt, — *brio* tulega, — *collera* viha, *dolore* valu, *entusiasmo* vaimustuse, *espressivo* rahu, *festivita* piduikkuse, *forza* jõu, *fuoco* tule, *furia* viha, *gravita* auliselt, *impelo* tuliselt, *mo'o* liikuvalt, *passione* kirglikelt, *repetizione* kordusega, *senza* ilma. Kahesilbilistel sõnadel on rõhk suurelt osalt esimese peal, kolmesilbil. keskmise ja mitmesilbil. eelviimse peal.

*) Toussaint-Langenscheidt ütleb, et seda kohta tõise keele tähtedega kirjutada ei saa, ja loob selleks ise märgid — nõnda sama ge ja gi juures n. n. e.

Lugeda: Alma Webster-Powell.

Järgnev

„KUS PÕHJAL“

1) Solo lauluna, 2) Solo ja

3) Segakoorina laiendud kujul ühes lauludega „Kevade“

ja „Igatsus oma järele“.

A

7775

i 29251874